

Демонстраційний матеріал

Рослинний ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

РАНОК наукові посібники

- ✓ Інформація про зникаючі види рослин
- ✓ Природоохоронні заповідники
- ✓ Легенди

Малюнків

20

Вони погрудують допомоги!

● Латаття
біле

ЛАТАТЯ БІЛЕ (рос. КУВШИНКА БЕЛАЯ)

● Як виглядає

Тепле літо — пора, коли річки, озера, ставки ваблять нас своєю прохолодою. І скрізь на дзеркальному плесі тихоплинних річок, стариць, річкових заводей, озер, ставків ми зустрічаемось з однією з найчарівніших квіток нашої флори. Це квітне в червні—серпні багаторічна водяна рослина — латаття. Товсте повзуче кореневище цієї рослини заховане в мулистому дні водоймища. На довгих, еластичних шнуроподібних черешках до нього прикріплені великі, глибокосерцевидні, темно-зелені, лискучі листки, що спочивають на поверхні води.

А поміж ними плавають великі, до 16 сантиметрів у діаметрі, ніжно-білі багатопелюсткові квітки надзвичайно витонченої краси. Квітки латаття білого мають цікаву біологічну особливість: у хорошу погоду вони відкриваються вранці десь годині о сьомій і закриваються під вечір близько п'ятої-шостої години, отже, за ними навіть можна визначати час. Узагалі, слід сказати, що ритми цвітіння більшості рослин збігаються з певними добовими ритмами. Видатний натуралист Карл Лінней підмітив цю періодичність у цвітінні багатьох рослин і на її підставі створив так званий квітковий годинник.

Латаття в нашого народу має чимало назв: водяна лелія, глечики білі, латаття жіноче, листопруг, уміч білий, водяний лопух, мак водяний, банька, блискалка, балабатки, гускилопатник, лотик, молич, момич, збанятник, кубушка, капелюш, бам-булочник, бобряк та інші. Остання назва вказує, що кореневище латаття служить цінним кормом для багатьох тварин, зокрема для бобрів, водяних щурів, ондатри і навіть для лося.

● Із народної скарбнички

*У давніх греків ця квітка була символом краси і красномовства. А ще з нею пов'язувалися різні міфи й легенди, зокрема про німф, котрі провадять безтурботне й веселе життя: співають пісень, водять хороводи, бавляться з фавнами та селенами. За одним із міфів, на чудову білу квітку латаття перетворилася одна з прекрасних юних німф, щоб урятуватись від загибелі з вини Геракла. За іншою легендою, квітка латаття виросла із серця однієї з водяних німф — нереїди, яка померла від нещасливого, нерозділеного кохання. Саме тому за лататтям ще з часів античності у багатьох європейських народів закріпилось ім'я *Nymphaea*.*

● Чому потребує охорони

Латаття біле використовується в народній медицині.

Слід зазначити, що в останні роки ці чудові квіти все більше винищуються. Любителі наживи заготовляють величезні оберемки квітів латаття для продажу їх у місцях масового літнього відпочинку. Тому ця чудова водяна рослина потребує охорони.

● Ковила
пухнастолиста

КОВИЛА ПУХНАСТОЛИСТА (рос. КОВЫЛЬ)

● Як виглядає

Ковила — багаторічна трав'яниста рослина, заввишки 40–130 см. Більшість ковил — кормові трави другорядного значення. Однак вони відіграли колись дуже важливу роль в утворенні нашого найціннішого ґрунту — чорнозему.

● Могутня коренева система ковил дуже нагадує бороду. Пронизуючи ґрунт, корінці відшукують найменшу краплину дефіцитної степової вологи. Пристосування до життя в суворих степових умовах виявилося і в будові її листків, квіточок, плодів.

До цвітіння ковила — чудовий корм для худоби, особливо для коней і овець; сіно, скошене в цей час, має добре поживні якості. Після досягнення плодів пасовища стають небезпечними для овець, бо плоди заплутуються у вовні, вкручуються в шкіру, завдаючи болю тваринам і наносячи їм рани; ушкоджують вони й ротову порожнину худоби.

● Де зустрічається

Ковила пухнастолиста росте на степових схилах, серед чагарників, на галевинах байрачних лісів Дністровсько-Бузького басейну, у східній частині Правобережжя, басейні Сіверського Дінця, на Донбасі, в Приазов'ї. На півночі степової зони, Донецького лісостепу, в Приазов'ї поширені ковила українська.

● Чому потребує охорони

Чисельність ковили скорочується через господарську діяльність людини, адже ці рослини мають чудові декоративні якості, і тому їх зривають для сухих букетів, а золотобородник до того ж використовується для виготовлення циновок, щіток, покриття дахів тощо.

● Де охороняється

Охороняється у заповідниках Хомутівський степ, Кам'яні Могили, Азово-Сиваський.

● Зозулині
чревички
справжні

ЗОЗУЛИНІ ЧЕРЕВИЧКИ СПРАВЖНІ (рос. КУКУШКИНЫ БАШМАЧКИ)

- **Як виглядає**

Зозулині черевички справжні — багаторічна трав'яниста рослина заввишки 25–35 см. Стебло заввишки 15–20 см, з короткими волосками. Реліктовий вид, відомий з дольодовикового періоду.

Рослина має дуже красиві квіти, а тому сильно страждає від знищення людьми. А відтак дуже рідко зустрічається. Основна прикраса цієї орхідеї — велика жовта губа, середня пелюстка, що має форму черевички із задертим носком. Потрапивши туди, бджоли починають шукати вихід. Але піляк звужує прохід, і бджола виповзає з квітки з подушечкою липкого пилку на грудях. Слабші комахи іноді назавжди приkleються до піляків, загороджуючи собою вихід.

Зозулині черевички справжні — одна з найкрасивіших орхідей флори України. Ця рослина овіяна легендами.

- **Із народної скарбнички**

Вважалось, що золотаві черевички, які нагадують квітку цієї орхідеї, носила богиня весни, кохання і краси Венера. Одного разу вона загубила черевичок. Там, де він упав на землю, виросла ця квітка, саме тому її ще називають «Венерин черевичок».

- **Де зустрічається**

Зустрічається в Карпатах, Передкарпатті, Розточчі, Поліссі, лісостеповій зоні та гірському Криму.

- **Чому потребує охорони**

Чисельність скорочується через вирубування лісів, господарську діяльність людини, збирання на букети і викопування рослин, витоптування худобою.

Треба пам'ятати, що зацвітає ця чарівна орхідея лише на 16–17-й рік, і як буває прикро, коли її квітку зриває байдужа рука.

- **Де охороняється**

Охороняється в природних заповідниках: Кримському і Медобори, у Шацькому та Карпатському національних природних парках, у заказнику Совий Яр (Городоцький р-н Хмельницької обл.). Вирощується у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України (Київ).

● Горицвіт
весняний,
адоніс

ГОРИЦВІТ ВЕСНЯНИЙ, АДОНІС (рос. ГОРИЦВЕТ ВЕСЕННИЙ, АДОНИС)

● Як виглядає

Це багаторічна трав'яниста рослина родини жовтцевих. Стебла численні, голі або злегка опушенні, прості або розгалужені, до 20 см заввишки. Низові листки бурі, лускоподібні; серединні — сидячі. Квітки великі, до 5 см у діаметрі, правильні, одиночні, на верхівках стебел і гілок; пелюстки яскраво-жовті до 30 мм завдовжки. Цвіте у квітні–травні.

Коли зацвітає горицвіт, то здається, що трав'янисти пагорби засвічуються золотистим сяйвом. Мабуть, саме тому називають цю рослину горицвітом. У народі його ще називають гориквіт, жовтоцвіт, мак заячий. На початку цвітіння кущики горицвіту весняного невисокі, якісь пухнасті від розсіченого листя і всуціль вкриті блискучими золотисто-жовтими привабливими квітками. Це одна з найкращих весняних рослин. Цвітіння триває протягом трьох-четирьох тижнів.

● Із народної скарбнички

Один із давньогрецьких міфів розповідає, що красуня Мірра, перетворена богами в дерево, народила небаченої краси юнака Адоніса. Афродіта, яка дуже полюбила юнака, віддала його на виховання володарці підземного царства Персефоні. У свою чергу Персефона так сильно прив'язалася до Адоніса, що нізащо не хотіла його віддати назад Афродіті. Суперечку богинь змушений був розв'язувати сам Зевс. Він прийняв компромісне рішення і повелів, щоб Адоніс третину року був у Персефоні, третину в Афродіти і третину проводив за своїм бажанням. Отож якось Адоніс вибрався на полювання. Собаки натрапили на слід величезного кабана. Адоніс радів, що полювання буде вдалим, і зовсім не передчував лиха. Ось поміж кущами видно вже величезного вепра. Адоніс приготувався пронизати списом звіра, та раптом дикий кабан кинувся на нього і своїми гострими іклами завдав смертельних ран. Коли Афродіта довідалась про смерть Адоніса, вона сама пішла в гори Кіпру шукати його тіло. А щоб навіки зберегти пам'ять про прекрасного юнака, вона звеліла, аби краплини його крові проросли чудовими квітами.

● Де зустрічається

Найсприятливіші умови для горицвіту — в лісостеповій зоні. Тут горицвіт весняний росте на лучних степах, у світлих розріджених лісах на галевинах та узліссях, на схилах балок. У Криму — в передгір'ях по кам'янистих схилах, на лучно-степових галевинах і на яйлі.

● Чому потребує охорони

Горицвіт — важлива лікарська рослина, чудова декоративна рослина і гарний медонос. Поновлюється дуже поволі. З насіння розвивається протягом десяти і більше років! Милуйтесь горицвітом, не знищуйте його!

Потреба у сировині цієї цінної лікарської рослини величезна, а природні запаси її, внаслідок надмірної заготівлі, значно зменшилися. Тому горицвіт розводять на спеціальних плантаціях.

● Водяний горіх
плаваючий

ВОДЯНИЙ ГОРІХ ПЛАВАЮЧИЙ (рос. ВОДЯНОЙ ОРЕХ ПЛАВАЮЩИЙ)

- **Як виглядає**

Майже всі народні назви водяного горіха пов'язані з особливостями плодів: болотяні горіхи, кам'яні горіхи, чортові горіхи, рогульник. За смаковими якостями вони нагадують каштани і звідси ще одна народна назва рослини — водяний каштан. Плоди водяного горіха містять близько 15 % білків, 50 % крохмалю і до 8 % жирів. Вони їстивні і вживаються у сирому чи вареному вигляді. З водяних горіхів виготовляють борошно.

Водяний горіх плаваючий — це однорічна рослина. Підводне стебло завдовжки 40–150 см, листки завдовжки 3–4 см. Реліктовий вид, відомий з дольодовикового періоду.

- **Де зустрічається**

Водяний горіх плаваючий зустрічається по всій Україні у прісноводних водоймах, тихих заводах, озерах. Оптимальними для нього є глибини метр – півтора, але може рости і на глибині до 4-х метрів.

Водяний горіх здатний формувати цілі зарості. З насінини, що містить значний запас поживних речовин, навесні виростає довге тонке стебло. Уже наприкінці травня стебло досягає поверхні води і тут формує ефектну за формою та дивовижну за будовою розетку. Плавучість її забезпечують спеціальні повітряні камери, що утворюються в роздутих черешках листків. Листя має ромбічну форму і, містячись на різних за довжиною черешках, не перекриває одне одного. На початку червня в піхвах листків формуються дрібні білі квіти. Розкриваються вони лише на один день, а вже ввечері ховаються під воду. Там і формуються плоди незвичайної форми — вони мають колючі рогоподібні вирости, кінчики яких до того ж якореподібно загострені.

- **Чому потребує охорони**

Чисельність водяного горіха зменшується через забруднення водойм, їх висихання, а також через знищення людиною при збиранні плодів.

- **Де охороняється**

Охороняється у Дунайському, Дніпровсько-Орільському і Поліському заповідниках.

● Вовчі ягоди
пахучі

ВОВЧІ ЯГОДИ ПАХУЧІ (рос. ВОЛЧЬИ ЯГОДЫ)

● Як виглядає

Коли ґрунт уже вкриється віночками ранньовесняних квітів, а дерева ще голі, у наших лісах можна зустріти кущ із безлистими гілками, обліпленими рожевими квіточками. Красою весняного цвітіння він може посперечатись з багатьма декоративними рослинами. У повітрі над ним стойть приємний, щоправда, дещо різкуватий аромат, біля квітка весело гомонить бджолине братство. Ця чудова весняна рослина зветься вовчі ягоди.

Вовчі ягоди пахучі — вічнозелений кущ 10–30 см заввишки. Цвіте ранньою весною у квітні — першій половині травня до появи листя. Безлисті гілки усіяні скученими в пазухах торішніх листків пучками квіток. Квіти, а потім і ягоди розміщаються на стеблі по двоє. За цією ознакою вовчі ягоди можна відрізнити від інших кущів. Завдяки своїм пахощам вовчі ягоди в гірських місцевостях країн Європи називають «альпійським бузком».

У квітах біля основи зав'язі виділяється чимало нектару, який приваблює не лише бджіл, а й інших комах. Дуже гарна медоносна рослина. Особливо цінується тому, що цвіте ранньою весною, коли ще обмаль медоносів. Запах квіток, хоч і приємний, але може спричинити запаморочення. У липні—серпні на місці запліднених квіток утворюються яскраво-червоні овальні плоди-кістянки, які охоче поїдають птахи і цим сприяють розсіванню насіння.

● Де зустрічається

Росте цей кущ у світлих соснових лісах, на трав'янистих схилах з близьким заляганням крейди. Зрідка трапляється на правобережному Поліссі, північному Поділлі та в лісостеповій зоні. Рослина реліктова, відома з дольодовикового періоду.

Красиві червоні ягоди дуже горкі на смак, неїстивні й, до того ж, отруйні. Відомо чимало випадків отруєння плодами вовчих ягід. Кілька червоних плодів-кістянок можуть викликати смерть людини. Дітям слід бути особливо обережними, не спокушатися покуштувати ці дуже привабливі за своїм зовнішнім виглядом ягоди.

● Чому потребує охорони

Чисельність вовчих ягід пахучих скорочується через надмірну кількість відпочиваючих, вирубування лісів, зривання на букети для продажу.

● Де охороняється

Ця рослина охороняється в Русько-Полянському заказнику (Черкаський р-н Черкаської обл.) та на деяких інших територіях природно-заповідного фонду. Вирощується в ботанічних садах.

● Білотка
альпійська,
едельвейс

БЛОТКА АЛЬПІЙСЬКА, ЕДЕЛЬВЕЙС (рос. ЭДЕЛЬВЕЙС)

● Як виглядає

Білотка альпійська, або едельвейс — багаторічна трав'яниста рослина заввишки 10–15 см, густо вкрита білоповстистим опушеннем, що знайшло відображення і в назві рослини.

Горизонтально відхилені, густо опушені приквіткові листочки білотки, що оточують суцвіття — кошики, надають їй вигляду чудової сріблястої багатопроменевої зірки. Недарма у Франції едельвейс називають альпійською зіркою полонин, в Італії — сріблястою квіткою скель, а у нас на Україні, в Карпатах, — шовковою косицею.

● Із народної скарбнички

Є багато легенд про едельвейс. Одна з них розповідає, що цю квітку висівали карпатські чарівниці та обіцяли молодим парубкам, що коли вони подарують едельвейс коханим, назавжди знайдуть місце у їхніх серцях. Не відчуваючи небезпеки, парубки вирушали на пошуки шовкової квітки. Але не багатьом вдавалося її зірвати — більшість зривалися зі скель та гинули на втіху чарівницям. Нареченим нещасливців не залишалось нічого іншого, як оплакувати своїх коханих. Їхні слізи щорічно з'являються на квітках едельвейса маленькими крапельками нектару. Отже едельвейс — символ кохання, мужності і відваги, тому що лише сильні почуття і сміливість змушували долати гірські висоти у пошуках цієї квітки.

● Символіка

Для горян едельвейс — це символ рідного краю, мужності, щирості, щастя.

Нині білотка альпійська — своєрідна емблема альпінізму і популярний туристський сувенір. Про неї складено багато поетичних легенд: вона оспівана в піснях різних народів, їй приписували чудодійні цілющі властивості.

● Де зустрічається

Зустрічається на важкодоступних стрімких скелях над ущелинами Карпатських гір. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Рослина з дуже оригінальними суцвіттями.

За останні десятиріччя рослина майже винищена, збереглася лише в найнеприступніших місцях: на крутих схилах, у розщелинах, на виступах скель у Карпатах на висоті понад 1700 м над рівнем моря.

Едельвейс перебуває під загрозою зникнення, тому він охороняється законом.

● Де охороняється

Охороняється у Карпатському національному природному парку та в пам'ятці природи Скелі Близниці (Рахівський р-н Закарпатської обл.).

● Ялівець
високий

ЯЛІВЕЦЬ ВИСОКИЙ (рос. МОЖЖЕВЕЛЬНИК)

● Як виглядає

Ялівець високий — вічнозелений кущ або дерево заввишки до 15 м з товстими покрученими стовбурами. Ялівці — довгожителі, вони доживають до тисячі років. Реліктовий вид, відомий з дольодовикового періоду.

У ялівця потужне коріння. Воно глибоко іде в ґрунт і широко розпластується під поверхнею землі. Завдяки цьому ялівець може закріплюватися на кам'янистих схилах. У всіх молодих ялівців листки схожі на голки або навіть на хвоїнки і коляться. У дорослих дерев листки дрібніші, а на пагонах — і зовсім перетворюються на лусочки. Листя ялівцю виділяє у повітря величезну кількість ефірних олій та фітонцидів, особливо у спеку. Щоб очистити від мікробів повітря великого міста, вистачило б одного гектара ялівцевого лісу. Але ці дерева абсолютно не виносять диму й кіпоті міст і неминуче гинуть на їхніх закурених вулицях.

Але, мабуть, найдивовижніше у цієї рослини — її шишкі. Лусочки у них м'ясисті, зрошені, а самі шишкі — соковиті й ароматні. Вони дуже солодкі, але мають пряний смолистий присmak, їх ще називають ялівцевими ягодами — шишкоягодами. Достигають вони довго — років зо два: наприкінці першого року шишкоягода досягає свого остаточного розміру та залишається зеленою; на осінь другого року вона стає м'якою, набуває чорно-синього або темно-бордового кольору, пом'якшеного сизим восковим нальотом. Вони дуже гарно виглядають на тлі густої хвої. Зазвичай, на одному ялівці висять і стиглі, і зелені шишкі. Ягодами ялівцю живляться птахи.

● Де зустрічається

В Україні він зустрічається на південному березі Криму, на приморських крутих схилах, переважно південних. Ялівець тут почуває себе добре тому, що не витримує тіні, а на схилах у нього майже немає сусідів.

● Чому потребує охорони

У ялівцевих ягодах цукру стільки ж, скільки у винограді, тобто майже половина. І так само, як з винограду, з нього виробляють вино, пиво, коньяк, англійський джин. Після випарювання ялівцевого соку одержують дуже солодкий сироп, з якого роблять желе, кисіль. Його додають до тіста, коли печуть пряники. Шишками ялівцю замінюють прянощі при консервуванні, солінні м'яса та риби. Адже речовини, що містяться в них, убивають мікроби та надають продуктам приемного пряногого запаху. Також у народі давно відомі їхні лікувальні властивості.

Міцна смолиста деревина цієї шляхетної рослини стійка проти загнивання, її не псують жучки. Тому з неї споруджували будинки, робили кораблі та меблі.

З кори стовбура та гілок добували смолу, з якої одержували білий лак для деревини. Вона також використовувалася для вичинювання шкір, бо містить дубильні речовини.

Але тепер майже всі ялівники вирубані. Чисельність ялівцю високого, скорочується через надмірну кількість відпочиваючих та вирубування.

● Де охороняється

Охороняється в природних заповідниках: Ялтинський гірсько-лісовий, Мис Мат'ян і Карадазький; у заказниках Аюдаг, Новий Світ та Канака; у пам'ятці природи Карапул-оба та ін.

Шафран
Гейфеля

ШАФРАН ГЕЙФЕЛЯ (рос. ШАФРАН ГЕЙФЕЛЯ)

● Як виглядає

Весною в березні – квітні схили гір рясно вкриваються дуже гарними келихоподібними фіолетово-бузковими, рідше білими квітами. Ніжно прозорі пелюсточки позначені на кінцях темними плямами, а всередині гарно виділяються оранжеві пилляки. Квітки стирчать із весняної землі густою щетиною, утворюючи переливчастий килим. Це масово квітує шафран Гейфеля або крокус.

Це невеличкі багаторічні рослини з підземними бульбоцибулинами. Стебло дуже вкорочене, так що здається, ніби листки і квітки виходять безпосередньо з бульбоцибулини. Квітки на безлистій короткій квітконіжці келихо-лійкоподібні з дуже довгою трубочкою та шістьма пелюстками. Залежно від виду, вони фіолетові, бузкові, білі з прожилками, жовті або золотисті. Більшість видів цвіте весною, але є й такі, що квітують восени. Вузькі лінійні листочки з'являються одночасно з квітками або навіть пізніше. Бульбоцибулини шафранів щорічно оновлюються. Нова бульбоцибулина утворюється на верхівці старої і тут же закладаються цибулини-дітки.

● Із народної скарбнички

Назуву крокус пояснює давньогрецький міф. Якось, розважаючись на стадіоні, Меркурій — бог торгівлі та мандрів — метнув диск так невдало, що потрапив у свого друга Крокуса. Той упав, і настав його смертний час. Ніщо вже не могло допомогти смертельно пораненому. Меркурій був у відчай і попросив богів зберегти пам'ять про друга. З краплин його крові виросли яскраві квіти, які стали називатись крокусами.

● Де зустрічається

Зустрічається шафран Гейфеля у водогих листяних лісах, лісових гаяльвинах, полонинах, на степових і кам'янистих схилах. Росте він у лісах, на узліссях, гаяльвинах, по гірських луках, трав'янистих схилах у Карпатах. Значно рідше зустрічається ще в Хмельницькій та Тернопільській областях.

Трапляється суцільними заростями у вигляді великих і малих островів, місцями невеликими групами. В Україні, крім шафрану Гейфеля, з весняноквітучих поширені ще в Криму шафран кримський з фіолетовими або білими квітками та шафран сузький з жовтими квітками. У лісостепу та степу зустрічається ще шафран сітчастий з блідо-фіолетовими квітками. Ще кілька видів поширені в Карпатах. Шафран з дуже гарними великими ліловими квітками росте в Гірському та Південному Криму, шафран Палласа з ясно-ліловими квітками — у степовій частині Криму. Обидва ці види цвітуть пізно восени.

● Де охороняється

Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику; в природних заповідниках Медобори та Горгани; в національних природних парках: Карпатський, Синевир та Сколівські Бескиди; в заказниках: Панівецька Дача і Циківський (Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.), Станівська Дача і Совий Яр (Городоцький р-н Хмельницької обл.), Козакова Долина (Івано-Франківська обл.), Яблунівський і Шупарський (Тернопільська обл.); у пам'ятках природи Чернівецької обл.

● Тис
ягідний

ТИС ЯГІДНИЙ (рос. ТИС ЯГОДНЫЙ)

● Як виглядає

Тис ягідний — найбільш отруйне, найдовговічніше дерево. Живе до 3 тис. років. Це патріарх карпатських лісів, його іменем народ називав села, міста, ріки, урочища. Реліктовий вид, представник давньої рослинності, яка росла на планеті 180 млн років тому.

У народі «червоним деревом» називають тис ягідний, бо його деревина справді червона. Вона дуже міцна, важка, не гніє, не піддається грибковим захворюванням. «Негний-дерево», «негнюючка», «червоне дерево» — ось далеко не всі народні назви цього вічнозеленого хвойного дерева.

● Символіка

За античних часів воно вважалося деревом смутку та журби. Його присвячували богам підземного царства, і гілки були звичайною річчю на жалобних церемоніях. У саркофагах, зроблених із деревини тиса ягідного, ховали єгипетських фараонів. Меблі з червоного дерева можуть простояти віки.

Молоді пагони тису, кора, листя і насіння містять речовини, отруйні для людини та деяких тварин, наприклад коней та корів. Наші предки нарекли його «деревом смерті».

● Де зустрічається

В Україні відомо понад 40 місць розташування виду. Найбільший масив тису — в Княждвірському урочищі Івано-Франківської області. Там на площі близько 70 гектарів росте понад 15 тисяч дерев. Тисові дерева сягають заввишки 10–12 м. Зберігається він і в інших заповідних місцях — Карпатському заповіднику в резерваті Тисовий Грунь, трапляються насадження тису і в Криму. Росте тис ягідний у грабово-букових, букових та буково-хвойних лісах. Часто зустрічається на вапнякових скелях, в ущелинах.

● Чому потребує охорони

Усі ми чули вирази «майстер-червонодеревник» і «меблі з червоного дерева». Майстром-червонодеревником називають столяра, який досконало володіє своїм ремеслом, не зіпсує найдорожчу деревину і зможе виготовити з неї найвишуканіші меблі.

Деревина тису надзвичайно міцна, тверда, здатна конкурувати із залізом, тому її часто порівнюють із залізом. Із тису в давнину робили цвяхи, навіть виготовляли гарматні ядра. Тепер його деревину застосовують у машино-гірничобудуванні, меблевій промисловості.

Тис ягідний росте дуже повільно, усього 2–3 см за рік.

Чисельність тиса ягідного скорочується через масове вирубання заряди цінної деревини.

● Де охороняється

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику; у Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому природному заповідниках; у Карпатському національному природному парку; Великому Каньйоні Криму (Бахчисарайський р-н Криму) та ін.

● Суничник
дрібноплодий

СУНИЧНИК ДРІБНОПЛОДИЙ (рос. ЗЕМЛЯНИЧНИК МЕЛКОПЛОДНЫЙ)

- Як виглядає

Суничник дрібноплодий — єдине в Україні вічнозелене листяне дерево заввишки до 5 м. Це невелике дерево має цікаву біологічну особливість — воно щорічно в розпал літа міняє свою тоненьку гладеньку кору. Під корою, що відшарувалася, видніється шовковисто-зелена молода кора, яка поступово жовтіє, потім стає жовтогарячою, поки, нарешті, не набуває червонястого кольору, який зберігається від пізньої осені до літа. Одночасно з корою суничник скидає і листя, але на цей час на молодих пагонах уже розпускаються нові листки, тому дерево завжди покрите листям. З біло-жовтих квітів, що розкриваються навесні, утворюються круглі червонясті їстівні плоди, що визрівають у червні. Вони віддалено нагадують суниці, солодкуваті, але не смачні. З них можна варити варення.

- Де зустрічається

Зустрічається на південному березі Криму в дубово-ялівцевих лісах.

- Чому потребує охорони

Чисельність суничника дрібноплодого скорочується через господарську діяльність людини, а також унаслідок природних чинників: весняних заморозків, зниження температури взимку.

- Де охороняється

Охороняється у природних заповідниках — Мис Март'ян та Ялтинському гірсько-лісовому, у заказнику Мис Айя. Вирощується у парках Криму.

● Сон
великий

СОН ВЕЛИКИЙ (рос. СОН-ТРАВА)

- Як виглядає

У весняному хороводі квітів є своя загальнозвінана королева весняної флори. Ось вона — велика, дзвонико-або келихоподібна темно-фіолетова або бузково-синя, а часом біла, ніжно-жовта (залежно від виду), закутана від весняних холодів у теплий кожушок густого опущення білястих волосків. Усередині квітки, в глибині її келиха, поміж шістьма фіолетовими пелюстками, спірально розташовані багато тичинок і маточок, вони сяють жовтизною, ніби виточені з чистого золота. Це цвіте одна з найкращих весняних рослин — сон. Інколи в народі за красу та келихоподібність ці квіти називають дикими тюльпанами.

Плоди-горішки мають особливу будову. Стовпчик маточки дуже розростається, утворюючи перистий, зігнутий остюк-летючку. Завдяки цим летючкам плодики розносяться вітром, а завдяки їх гігростопічності, тобто здатності вбирати вологу, плодики буквально угвинчуються у землю. Оскільки з багатьох маточок утворюється велика кількість плодиків з перистими довгими летючками, то вся плодоносна головка має вигляд якоїсь супермодної, покручено-кучерявої зачіски чи навіть мініатюрної срібносяйної туманності серед зірок. І важко сказати, що має чарівніший вигляд: прекрасні квітки чи химерно-фантастичні головки суплідь.

У погану погоду та на ніч квітки сну закриваються і схиляють свої квітчані голівки. Враження таке, ніби вони справді засинають. Може, тому в народі і назвали цю рослину так поетично: сон-трава, сон-зілля, сончик. Назву пов'язують також зі стародавнім слов'янським повір'ям, яке говорить, що коли покласти сон-траву на ніч під голову, то уві сні побачиш своє майбутнє. Рослину використовують як заспокійливий та сноторний засіб. Існує навіть легенда про мисливця, котрий побачив, як ведмідь лизав корінь сон-трави, після чого солодко заснув. Мисливець і собі спробував полизати і також заснув. Щоправда, слід застерегти тих, хто спробує повторити дослід мисливця.

Сон великий — багаторічна трав'яниста рослина заввишки 10–40 см. Цвіте сон у квітні–травні. Розцвітає так рано тому, що ще з минулого літа і восени запасає у своєму товстому кореневищі поживні речовини. Важко буває весняним квітам, коли повертаються морози. Та сну вони не страшні. Сріблясті волоски, наче шубка, прикривають його від холодів, а квітка на морозі закривається і поникає.

При зустрічі з прекрасними квітками «королеви весняної флори» майте шану до цих справді чарівних і до того ж цілющих рослин. Не зривайте даремно оберемки квітів, які згодом бездумно викинете. Краще помилуйтесь ними в природі, а на згадку візьміть одну-две квіточки. Тим дорожчі вони будуть для вас. Бережіть красу природи, весняні усмішки рідної землі — сапфірові квіти сон-трави. Вони справді варті цього!

- Де зустрічається

Поширеній на Подільській височині та подекуди в лісостепу.

- Де охороняється

Охороняється в природному заповіднику Медобори; в заказниках: Жижавський і Обіжівський (Заліщицький р-н Тернопільської обл.), Циківський, Чапля і Панівецька Дача (Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.).

● Росичка
середня

РОСИЧКА СЕРЕДНЯ (рос. РОСЯНКА)

● Як виглядає

Рослини-хижаки — не така вже й дивина на планеті, їх більше ста видів. Це зовсім невеличка, 3–15 см заввишки, багаторічна трав'яниста комахоїдна рослина.

Найцікавіше у росички — її листки, зібрани у розетку, вкриті червонястими ловильними волосками-щупальцями з червоною голівкою нагорі. Вона виділяє клейку рідину, і тому вся поверхня листка немовби вкрита росою. У центрі листка волоски коротші, з країв — довші. Варто якісь комасі лише торкнутися хоча б до однієї з її численних ворсинок, як спрацьовує природна пастка. Війки листка росички, а їх близько 25, згинаються і покривають комаху. Жертва вгрузає в липкий слиз, а сусідні ворсинки, ніби за командою, дружно хапають її за лапки, хвіст, крильця і незабаром топлять у клейкій речовині. Рідина, яку виділяють залозки, перетравлює речовини тіла комахи і рослина засвоює їх. Після цього війки росички випрямляються, і через кілька днів листок набуває попереднього вигляду. У такий спосіб добуває собі їжу ця кровожерлива рослина, незвичайний «мисливець» — росичка. Чутливість ворсинок росички просто неймовірна. Мікроскопічна волосинка завдовжки 0,2 мм, покладена на листок, спричиняє нахилення ворсинок. Кінчик язика людини — найчутливіша частина нашого тіла — навіть не відчув би такої пилинки. Липка речовина, яку виділяє рослина, за своїм складом нагадує наш шлунковий сік. Не дивно, що такі рослини-хижаки можуть перетравлювати м'ясо, сир, кров, насіння, шматочки кісток.

Росичка середня цвіте у червні–серпні.

● Де зустрічається

Росичка середня трапляється на торф'яних болотах у північній частині лісостепу, Поліссі.

● Чому потребує охорони

Чисельність скорочується через осушення боліт та розробку торфовищ.

● Де охороняється

Охороняється в Поліському природному заповіднику, у Шацькому національному природному парку та в заказниках Рівненщини: Пере- бродівський (Рокитнівський та Дубровицький р-ни) та ін.

• Підсніжник
білосніжний

ПІДСІЖНИК БІЛОСНІЖНИЙ (рос. ПОДСНЕЖНИК БЕЛОСНЕЖНЫЙ)

● Як виглядає

Підсніжник білосніжний — багаторічна трав'яниста рослина, заввишки 8–15 см, з однією звислою білою квіткою (завдовжки 15–20 мм, завширшки 8 мм). Молоді листочки згорнуті в трубочку. Рано навесні вони пробиваються крізь ґрунт, оберігаючи квітку, яка міститься між ними. Згодом, коли квітка відцвітає, листочки значно видовжуються. Цвіте у березні–квітні, а плодоносить у травні – червні. Розмножується цибулиною та насінням.

Про масове цвітіння проліска видатний ботанік В. В. Альохін образно писав, що в дубовому лісі весною два неба: одне над головою, а друге під ногами. Подекуди поверхня лісового ґрунту аж променє ніжною лазуровою синевою. Невеликі багаторічні цибулинні рослини роду проліска мають прикореневі листки і безлисті стебельця з квітками, що зібрані на верхівці в китицю. Оцвітина складається з шести тендітних пелюсток, забарвлених від ніжно-лазурових до фіолетових, пурпурів і білих кольорів. Серед зірчастого чи дзвониковоподібного віночка розміщена верхня зав'язь і півсть тендітних тичинок. На земній кулі налічується близько дев'яноста видів роду підсніжника, а в Україні — чотири. У березні–квітні в листяних лісах Карпат, лісостепу та гірського Криму квітує проліска дволиста. Цієї ж пори в лісостепу та степу, переважно на Лівобережжі, по чагарниках і лісах цвіте проліска поникла, або сибірська. У Закарпатті дуже рідко зустрічається голубоцвіта проліска снігова.

● Із народної скарбнички

Одна зі старовинних легенд розповідає, що в той час, коли перші міфічні люди були вигнані з раю, ішов сніг, і Єва дуже змерзла. Щоб її зігріти і подати надію на кращі часи, декілька ажурних сніжинок перетворилися на ніжні квіти підсніжника — провісника тепла, символ сподівань на краще майбуття. Так вони і лишились у народі символом надії.

● Де зустрічається

Підсніжник білосніжний — найбільш поширений в Україні. Зустрічається переважно на Правобережжі, трапляється в Карпатах та Прикарпатті, на півдні Полісся, в лісостеповій зоні. Полюбляє листяні ліси, галічини та чагарники.

● Чому потребує охорони

Завдяки своїй красі та першоцвіту у весняному квітковому карнавалі, підсніжники і проліски користуються величезним попитом у мешканців міст. Сотні тисяч квіток рвуться на продаж. Така ніким не контролювана «заготівля» квітів призводить до сумних наслідків. У багатьох місцевостях, де колись підсніжників і пролісків було дуже багато, вони зникають або вже зовсім зникли. Тож підсніжник і пролісок потребує охорони. Треба берегти його, щоб навесні в наших лісах завжди розцвітали квітки надії.

● Де охороняється

Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику; у природних заповідниках Розточчя, Медобори, Горгани і Канівський; у національних природних парках Карпатський, Синевир та Сколівські Бескиди; в деяких заказниках.

● Півонія
тонколиста

ПІВОНІЯ ТОНКОЛИСТА (рос. ПИОН ТОНКОЛИСТНЫЙ)

● Як виглядає

Півонія тонколиста — багаторічна трав'яниста рослина з ніжними межевиними листками, розсіченими на лінійно-ниткоподібні частки, та криваво-червоними квітками до восьми сантиметрів у діаметрі. Квітки складаються з 8–10 пелюсток, а всередині жовтогарячим забарвленням виділяються багато тичинок та декілька маточок, з яких згодом утворяться повстистоопущені листянки. Півонія (або воронець) розмножується кореневищами й насінням. Надзвичайно декоративна рослина. У квітні-травні, коли воронець масово зацвітає, степові ділянки набувають надзвичайно святкового вигляду. Зелений килим трав ніби спеціально прикрашається кумачевими барвами квітів на честь травня. Видовище справді надзвичайної краси! Ця краса є лихом для воронців.

● Де зустрічається

В Україні на півдні лісостепової зони, у степах та степовому Криму по узліссях, на степових схилах та залишках цілинних степів зростає півонія тонколиста.

● Символіка

У Китаї півонія була символом кохання. У деяких інших східних народів квітка півонії — символ соромливості.

● Із народної скарбнички

Якоś богиня Флора — володарка зеленого світу рослин і квітів — зібралась у далеку мандрівку. На час своєї відсутності вона хотіла залишити заступника. Флора зібрала всі квіти, щоб ті самі вибрали заступника богині. Усі квіти були зачаровані красою й витонченістю троянди і воліли саме її обрати на цю посаду. Але півонія була категорично проти. Вона вважала, що кращої і гіднішої від неї немає нікого. Півонія із зневагою дивилася на троянду, бундючилась і червоніла, щоб перевершити її величиною й кольором. Звичайно, така поведінка обурila всіх, і квіти одностайно обрали троянду. Щоб покарати півонію за її негідну поведінку, Флора повеліла, щоб ця гордовита і чванлива квітка назавжди залишилась такою надутою і порожньою. Нехай жодний метелик не дарує їй своїх поцілунків, нехай жодна дівчина не прикрасить нею своїх грудей, — сказала богиня квітів. Так півонія стала символом пустої чванливості і зарозуміlostі.

● Чому потребує охорони

Чудові нарядні квіти приваблюють до себе браконьєрів, що хочуть на житись на пограбуванні рідної природи, безжалісно вириваючи їх на букети, щовесни тисячами продають у великих містах. Зникає півонія тонколиста також через розорювання степів, випасання худоби та витоптування. А також через викопування кореневищ як лікарської сировини.

● Де охороняється

Охороняється в Українському степовому, Луганському (відділеннях Стрільцівський Степ та Провальський Степ), Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському та Карадазькому природних заповідниках; у Криму у заказнику Карабі-Яла (Білогірський р-н, АРК) та ін. Вирощується в ботанічних садах.

● Первоцвіт
дрібний

ПЕРВОЦВІТ ДРІБНИЙ (рос. ПЕРВОЦВЕТ)

● Як виглядає

По всіх куточках землі української можна зустріти багаторічні рослини з розеткою прикореневих листків та безлистими квітконосними стеблами, увінчаними зонтикоподібними суцвіттями жовтих, рожево-фіолетових трубчастих або колесоподібних чи чашоподібних квіток. Різні види цих квітів цвітуть від ранньої весни і до середини літа. Це представники роду первоцвітів.

Первоцвіт дрібний — багаторічна трав'яниста рослина заввишки 2–7 см. Оскільки рослина цвіте в другій половині весни, напередодні літа, а жовті квітки в зонтикоподібному суцвітті мають вигляд зв'язки мініатюрних золотих ключиків, то в народі її поетично називають ключики від літа, ключ, ключики. Мабуть, у цих назвах є відголосок давньогрецької легенди, за якою квіти первоцвіту є ключами богині весни Фреї.

● Із народної скарбнички

Фрея мала прекрасне багатобарвне намисто — райдугу. Коли богиня нахилялася, то там, де намисто торкалося землі, з нового випадали золоті ключі, які відкривали землю, і вона розквітала весняними квітами. А із самих золотих ключів, що впали на родючу землю, проростали жовті квіти первоцвітів.

● Де зустрічається

Зустрічається у високогір'ях Карпат, на скелях гірського хребта Чорногора, зокрема на горі Піп Іван. Ця рослина росте на галечинах, узліссях, у світлих лісах, чагарниках, на схилах.

● Чому потребує охорони

Первоцвіт весняний має цілющі властивості й здавна відомий у народній медицині. Листки первоцвіту є справжніми чемпіонами серед зелені за вмістом аскорбінової кислоти, або вітаміну С. Досить сказати, що два листочки первоцвіту містять добову дозу вітаміну С для дорослої людини. Недаремно в Англії та Нідерландах первоцвіт вирощується як цінна салатна рослина. З листків готують вітамінні салати, а також зелені супи, борщі, пюре. Тому є сенс вирощувати ці квіти на городах для споживання і у парках та садах для краси.

Лікарські властивості первоцвітів були відомі ще давнім грекам. Вони вважали, що первоцвіт — цілюща квітка священної гори Олімпу, де жили боги. Називали його квіткою дванадцяти богів і вважали, що в ньому містяться ліки від усіх хвороб. Щоправда, цілющі властивості первоцвітів у той час дуже перебільшували.

Збирання первоцвітів дуже шкідливе для природи тим, що не дає можливості рослинам утворити насіння. До того ж ушкоджуються сусідні квітки, ламаються стебла та бруньки, повністю нівечаться рослини.

Первоцвіти мають і естетичне, і практичне значення. Нектаром квітів ласують бджоли, джмелі, метелики, а мурашки з'їдають частину насіння. Отже, перші весняні квіти не тільки звеселяють людей, а й напоюють своїм нектаром, годують пилком і насінням мешканців лісу, лікують їх і нас.

● Де охороняється

Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику та у Карпатському національному природному парку.

● Модрина
європейська

МОДРИНА ЄВРОПЕЙСЬКА (рос. МОДРИНА ЕВРОПЕЙСКАЯ)

● Як виглядає

Модрина європейська — струнке високе, до 50 м, дерево, що живе до 500 років. Узимку модрина схожа на засохлу смереку: голе гілля, без хвої, вкрита тріщинами сірувато кора. Навесні гілки дерева вкриваються зеленими голочками. Доторкнувшись до них, ви здивуєтесь — вони м'які, ніжні, зовсім не колючі. Восени вони стають золотисто-жовтими, а взимку опадають. У цьому полягає перевага модрини перед іншими хвойними деревами. Адже багатолітня хвоя забруднюється, що утруднює дихання рослини та ускладнює фотосинтез. Тому модрина добре почуває себе в парках великих міст.

Модрина — морозостійка, швидкоросла, світолюбна рослина. Узимку на гілочках добре видно маленькі горбочки бруньок. З верхньої на кінці гілки виростає доволі довге стебло з поодинокими хвоїнками. З бічних бруньок з'являються вкорочені паростки — жмуток з безлічі хвоїнок.

Шишки на модрині мають різний вигляд. Чоловічі — овальної форми і розміром з ягоду малини. Під кожною лусочкою сховані по два мішечки з пилком. Жіночі шишки — циліндричні, разів у три більші за чоловічі. Підожною товстою лусочкою сидять по два насінні зачатки. Товста насінна лусочка обов'язково вкрита тонкою, покривною. Коли пилок з чоловічих шишок висипається, вони засихають. На осінь жіночі шишки розростаються, їхні лусочки дерев'яніють. Крилате насіння восени випадає з шишок: щоб прорости, йому обов'язково потрібні волога і холод. Насіння, що пролежало зиму в теплі, сходів не дасть.

У модрини міцна й така важка деревина, що тоне у воді. І тим не менше з неї здавна будували кораблі, тому що в ній багато смоли і вона подовгу не гніє. Цю її властивість знали й архітектори. У Венеції, місті на воді, на модринових палях зводили будинки. Вони простояли під навантаженням півтисячі років. У Польщі багато споруд з модрини такого ж віку чудово збереглися й до наших днів.

● Де зустрічається

У природному середовищі модрина європейська пошиrena в Україні, в західних Карпатах.

● Чому потребує охорони

Модрину використовують у суднобудуванні, вагонобудуванні (замінник дуба), у гідротехнічних спорудах (виготовлення водоспусків, труб тощо), деревина використовується на телеграфні і телефонні стовпи, будівництво будинків (підвалини), шахтні стояки, балки в льохах, на виробництво паркету, дощатої підлоги тощо. З неї виготовляють акумуляторні ящики, рами, двері, ліжка, меблі, квасні й винні діжки, великі чани спеціального призначення, а також ґонт і облицювальну фанеру. Стружки модрини є гарним набивним і пакувальним матеріалом. З кори модрин добувають фарбу для тканин, виробляють поплавки для рибальських сітей.

Саме через міцність і довговічність деревини модрину нещадно вирубають і її чисельність широку зменшується.

● Нарцисс
вузьколистий

НАРЦІС ВУЗЬКОЛИСТИЙ (рос. НАРЦИСС УЗКОЛИСТНЫЙ)

● Як виглядає

Усім добре відомі оспівані поетами квітки нарцисів, які з великою любов'ю культується на наших клумбах. Та мало хто знає, що в нашій флорі є й дикорослий нарцис — нарцис вузьколистий. Запашні квітки цього виду дуже подібні до відомого в культурі нарциса поетичного, але привіночок у них не з яскраво-червоним краєм, а жовтуватий, і лінійні листочки коротші та вужчі за стебла. Незабутнє враження спровадяють нарцисові луки в травні, коли вони вкриваються ніжними білими запашними квітами. На зеленому фоні легким вітерцем похитуються то великі, то малі острівці ніжного білопінного квітчаного шумовиння. Недаремно давньогрецький поет Гомер у своєму гімні на честь Деметри — богині врожайності і землеробства — називає квіти нарцисів святково-урочистим видовищем як для безсмертних, так і для простих смертних.

● Із народної скарбнички

З нарцисами пов'язано багато стародавніх легенд і міфів. Ще в Давньому Єгипті їх використовували для жалобних вінків при похоронах. Згідно з одним із давньогрецьких міфів, вінок білих нарцисів мала у волоссі Персефона, дочка Зевса і Деметри, коли її викрав владика Аїду — підземного царства. Він змусив Персефону проковтнути декілька гранатових зерен — символ непорушності шлюбу. І хоча згодом Деметра добилася повернення дочки, та все ж Персефона могла проводити з матір'ю лише певний час, а решту часу повинна була царствувати в підземному світі. Так ось, коли Персефона повернулась із підземного царства, то сніжнобілі нарциси, які були в її волоссі під час викрадення, перетворились за час перебування під землею на жовті. Відтоді частина весняних нарцисів має жовті квітки. Цей міф про Персефону, яка повертається на певний час на землю, відображає зміну пір року й весняне відродження рослинного світу.

● Де зустрічається

Ця рідкісна гірська рослина пошиrena лише в кількох місцях у Закарпатті, зокрема на Свидовецькому хребті. Росте вона на гірських та вогкіх передгірських луках, рідше серед заростей чагарників. Особливо великі зарости нарциса вузьколистого є на Хустщині біля села Кіреш. Це так звана Долина Нарцисів загальною площею близько 15 гектарів. Ця долина оголошена пам'яткою природи.

● Символіка

У наш час ці квіти втратили ореол трагічності і стали символом початку весни. Вони приносять людям багато радості, естетичної насолоди як на клумбах, так і в букетах.

Нарцис вузьколистий прикрашає весняний ліс, а тому його не можна рвати. Хай цю красу побачать й інші люди.

● Де охороняється

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику (у Долині Нарцисів).

● Лілія
лісова

ЛІЛІЯ ЛІСОВА (рос. ЛИЛИЯ ЛЕСНАЯ)

● Як виглядає

Про популярність рослини в Україні свідчить велика кількість народних назв: «лісові дзвоники», «саранка», «царські кучері».

Лілія лісова — багаторічна трав'яниста цибулинна рослина заввишки 50–150 см. Зустрічається у Карпатах, на рівнині — у лісовій та лісостеповій зонах, трапляється на півночі степової зони. В основному лілія лісова росте в широколистяних та мішаних лісах, рідше — у хвойних. Краще почуває себе в умовах середньої освітленості, тому тяжіє до узлісся та галіявин.

Квіти лілії велики, розкішні, близько 3–4 см у діаметрі, із 6-ма бліскучими пурпурово-червоними, вигнутими пелюстками.

Пелюстки всипані темними плямами і під час цвітіння загнуті назад, так що тичинки й маточка зовсім відкриті. Форма квітки нагадує турецький тюрбан. Її різкуватий запах до вподоби нічним метеликам. Комахи-запилювачі з'являються біля квітів під вечір. Запах ефіру надзвичайно привабливий, і комахи впиваються нектаром аж до півночі. Потім вони відлітають, залишаючи прекрасну лілію на самоті з мовчазними старими буками та смереками.

Цвіте в червні–липні. У серпні на рослинах утворюються шестигранні плоди — довгасті коробочки. У них — дрібне насіння, здатне поширяватись за допомогою вітру. Насіння проростає ще перед настанням осені, і молоді паростки зимують під снігом. Навесні, після того, як розтанув сніг, молоді рослини починають інтенсивно рости. Близьче до осені вже з'являються одна чи дві цибулини. Лише на четвертий або п'ятий рік рослина здатна розмножуватися насінням. Лілія лісова залежно від навколошніх умов може досягати віку до 20 років.

● Чому потребує охорони

Останнім часом чисельність лілії лісової помітно зменшується. Це результат не лише зривання рослини на букети. Значної шкоди завдає виду випасання в лісах худоби, витоптування під час відпочинку. У народі значно перебільшують лікарські властивості цієї рослини. Це призводить до масового викопування цибулин. Препарати лілії лісової використовують у народній медицині лише для лікування опіків і гнійних ран.

● Де охороняється

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику, у природних заповідниках: Розточчя, Горгани і Медобори; у національних природних парках: Карпатський, Шацький, Ужанський, Синевир та Сколівські Бескиди; у Надсянському регіональному природному парку.

PraVa

● Конвалія

КОНВАЛІЯ (рос. ЛАНДЫШ)

● Як виглядає

Навесні в ліс приходить особлива святкова пора, коли зацвітають конвалії. Мабуть, немає людини, яка була б байдужою до чарівної краси цих навдивовижу ніжних, витончених, дуже ароматних квітів. Вони здаються виготовленими з якоїсь особливо прозорої, ніжної порцеляни надзвичайно майстерними руками лісових гномів. Наче якісь зачаровані сріблясті дзвіночки, повисають квітки на зелених струнких квіткових стрілках посеред зеленого листя.

Конвалія — багаторічна рослина. Вона має два, іноді три великі широкоovalальні листки з дугастим жилкуванням, що виростають із підземного повзучого кореневища. Щороку на кореневищі біля основи стебла утворюється невелика брунька. За літо вона поволі перетворюється на довгий підземний паросток. Навесні кінець паростка починає викидати зелені листочки. Але стебло з квітками з'явиться ще не скоро. Мине два-три роки, і на кореневищі утвориться велика брунька. Власне, з неї проросте зелена гнучка квіткова стрілка з қулястими перлинами — пуп'янками, з яких розвинуться прекрасні квіточки конвалії. Потім рослина відпочиває. Нові квітки на ній з'являться лише через два-три роки. Кожний окремий екземпляр конвалії з'єднаний товстим кореневищем з усіма іншими, що ростуть на певній галечині чи ділянці, і становить одну велику рослину або точніше велику сім'ю, члени якої тісно пов'язані між собою. Це результат вегетативного розмноження — розростання підземного кореневища. Буває, досить пошкодити хоч незначну частину кореневища, і вся сім'я може загинути.

● Із народної скарбнички

Один із давньогрецьких міфів стверджує, що конвалії виникли з краплин поту богині мисливства Діани. Коли богиня під час полювання збралась у глухі хащі лісу, то на неї напали фавни. Вони були безтакмо закохані в Діану й хотіли полонити її. Діана кинулась втікати. Вона бігла так швидко, що з неї рясними краплинами стікає сріблястий піт, який перетворився на чарівні запашні квіточки конвалії.

● Де зустрічається

Конвалія травнева трапляється майже по всій Україні, але в степовій зоні — рідко. Вона росте на родючих ґрунтах у широколистяних та мішаних лісах, по чагарниковых заростях, на лісових галечинах та схилах, узліссях, заплавах річок, вибалках.

● Чому потребує охорони

Для того щоб з насіння конвалії виросла доросла квітуча рослина, необхідно 7–8 років. Вона дуже цінна лікарська рослина, яку з давніх-давен застосовували проти недугів. Квітки конвалії знаходять також широке застосування в парфумерній промисловості. Ароматна ефірна олія квітка входить до складу найкращих парфумів.

Потрібно відзначити, що конвалія належить до отруйних рослин. Бувають випадки отруєння худоби. Тому слід бути обережними і уважними з букетиками цих чарівних квітів. Звичайно, від цього конвалії не стають менш прекрасними й завжди радуватимуть нас своєю неповторною красою.

Зніщити природу легко, а зберегти важко. Понад 20 років Міжнародна спілка охорони природи працювала над створенням Червonoї книги, в якій описані види рослин і тварин планети, яким загрожує небезпека повного зникнення. Вона побудована так, що про доло кожного виду можна довідатися за кольором сторінки. Червона сторінка сповіщає, що видові загрожує загибель. Біла сторінка — що вид хоч ще не зникає, але його все меншає. А зелена сторінка — то сторінка надії. Сюди із червоних та білих сторінок "переводять" "ті види, яким, завдяки піклуванню людини, більше не загрожує зникнення.

У 1980 році було видано Червону книгу України. Рослини і тварини, занесені до Червonoї книги, охороняються законом.

У Червоній книзі України зібрани відомості про рідкісні види тварин і рослин. Занесені певного виду до цієї книги є своєрідним попередженням про те, що він знаходиться під загрозою зникнення і потребує особливої охорони та дбайливого ставлення.

На сьогодні до Червonoї книги України занесено понад 400 видів тварин і стільки ж видів рослин.

Коли у 1980 році була вперше надрукована Червона книга України, вона містила відомості про 86 видів рідкісних і зникаючих тварин. У результаті вирубування лісів, осушення боліт, розорювання степів, використання отрутохімікатів зникли місця, де селилися багато диких тварин, ім не стало діє ховатися, виводити потомство, чим живитися. Кількість цих тварин почала зменшуватися. Надмірне і хижакьке полювання стало причиною зменшення кількості диких тварин.

Те, що рідкісні тварини занесені до Червonoї книги, лише сигнал небезпеки, яка їм загрожує. Можна ще перераховувати заходи, які люди спрямовують на збереження тварин, занесених до Червonoї книги. Але головне, і це потрібно пам'ятати всім, — люди своїми діями вчинкають шкоди рослинам і тваринам.

Червона книга — це книга сорому і водночас книга совісті людей. Сорому тих, хто бездумно знищує природу, забиваючи, що без рослинного і тваринного світу загине життя на планеті. Книга совісті тих, хто, не шкодуючи зусиллям і коштів, намагається зберегти народне добро — чарівний світ природи.

Навчальне видання
Серія «Демонстраційний матеріал»
Від 88. *Рослини Червonoї книги України*: Комплект наукових посібників. — Х.: Вид-во «Ранок», 2008. — 20 окремих арк. у папці.
Ілюстрований наочний посібник містить 20 малюнків із зображенням рослин, що входять до Червonoї книги України.

Видано за ліцензією ТОВ Видавництво «Ранок»
www.ranok.com.ua
ПІП «АН ГРО ПЛЮС»
Свідоцтво ДК № 2615 від 15.09.2006 р.
61052 Харків, пров. Сімферопольський, 6.
З питань реалізації звертатися за тел.:
(057) 751-43-60, 724-17-77.
np@ranok.kharkov.ua

Видавництво «Ранок НП» пропонує
демонстраційний матеріал
«Тварини Червonoї книги України»

